

TÜRKİYE'DE KIRSAL ALAN ÇALIŞMALARI VE KIRSAL ALAN ANTROPOLOJİSİ

Doç. Dr. Taylan AKKAYAN

GİRİŞ

Türkiye'de kırsal alan çalışmaları ve kırsal alan Antropolojisi konusunu çeşitli şekillerde ele alıp, değişik noktalara değinerek işlemek mümkündür. Örneğin: Kırsal alan çalışmalarındaki bulgulara dayanarak bazı genellemelere gidilebilir; kırsal alan çalışmalarına metodolojik bir yaklaşımla, bu konudaki gelişmeler ele alınabilir, veya konunun tarihi gelişimini ele alarak, bazı sorunlarına değinilebilir. Bu makalede konu, son cümlede belirtilen şekliyle genel olarak işlenecektir.

Önce kırsal alanla ilgili bilim dalları ve aralarındaki ilişkiden söz edilecek, kırsal alanın neresi olduğu belirtilmeye çalışılacaktır. Daha sonra Türkiye'de kırsal alan çalışmalarının gösterdiği genel gelişme üç devre içinde anlatılacaktır. Son olarak da sonuç ve önerilere yer verilecektir.

Kırsal Alanla İlgilenen Bilim Dalları ve Aralarındaki İlişki

Sosyal bilimler diye isimlendirdiğimiz Antropoloji, Boşerri Coğrafya, Dil Bilim, Ekonomi, Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji ve Tarih, inceledikleri konu olarak insan davranışlarında odaklaşırlar. İnsan davranışının nasıl ve niçinini anlamaya çalışırlar. (Akkayan 1979: 1) Bu genel ifadenin yanısıra her bilim dalının konusunu ve sınırlarını belirten çeşitli tanımları da vardır.

"Sosyoloji toplum halinde yaşayan, insana etki eden ve onun etkisi altında kalan her şeyin insanla olan münasebetlerini bir bütün halinde inceleyen bilimdir" der Zimmerman. (1964: 8)

Antropoloji ise fiziki ve sosyal olarak ikiye ayrılmaktadır. "Sosyal Antropoloji'nin inceleme alanı sosyal davranışlar ve sosyal grup-

laşmalarda organizasyon ve kültür üniversalleridir" (Saran 1972 a: 16) Genel tanımlarından birer örnek verdiğimiz bu bilim dalları, kendi içlerinde de alt dallara ve ihtisas alanlarına ayrılmaktadırlar. Bunlar Sosyoloji'de "kır veya köy Sosyolojisi", Antropoloji'de "kır veya köy Antropolojisi" bir alt dal olarak bulunmaktadır.

İşte yukarıda konu olarak belirttiğimiz kırsal alan çalışmaları bu alt disiplinlerin ilgi alanına girmektedir. Ayrıca başta Beşeri Coğrafya olmak üzere diğer sosyal bilim dallarının da ilgi alanları içerisindedir. Bu noktayı özellikle belirtmek gerekir. Çünkü kırsal alana yönelik çalışmaları baktığımız zaman, bu çalışmaları gerçekleştirenlerin sosyolog, antropolog, coğrafyacı ve diğer bilim dallarının mensupları olduğu görülmektedir. Bu da akla çeşitli sorular getirmektedir. Örneğin sözü edilen bilim dalları aynı tarzda mı kırsal alanı ele almaktadır? Hepsi kendi sınırları içinde kalarak mı konuya bakmaktadır? v.b. Bunu kısaca, zaman zaman sınırların aşıldığını, zaman zaman disiplinler arası çalışma hüviyetine bürünen örnekler verildiğini belirterek cevaplayabiliriz. Fakat temelde her disiplin mensubunun, konuyu kendi disiplininin ona kazandırdığı bakış açısı ağırlıklı olmak kaydıyla ele aldığını, dikkatli bakan bir göz hemen anlamaktadır. Başka bir deyişle bir coğrafyacının yaptığı köy çalışması ile bir antropologun yaptığı çalışmayı ele aldığımız zaman, bu iki çalışma arasındaki fark açıkça görülmektedir. Burada eğer somut bir örnek vermek gerekirse, coğrafyacı olarak Necdet Tunçdilek'in Bozaniç köyü (1964), antropolog olarak Nermin Erdentuğ'un Hal (1956) veya Sün (1959) köyü çalışmaları ele alınabilir. Bu eserlerin her üçü de köy çalışmasıdır. Fakat disiplinlerin kişilere kazandırdığı bakış açısı ve sınırları hemen fark edilmektedir. Yalnız bazı çalışmalarda sözü edilen farkın kapandığı da bir gerçektir. Sosyolog olan İbrahim Yasa, Hasanoğlu (1955) çalışmasıyla, sosyal psikolog olan Mümtaz Turhan, Kültür Değişimleri (1969) adlı eseriyle adeta antropolojik çalışma örnekleri vermektedirler. Bu noktaya dikkat çekmenin nedeni, kırsal alan çalışmaları ve yakın disiplinlerin köyü inceleyen uğraşlarının nasıl karmaşık bir bütün oluşturduklarını anlatabilmektedir.

Köy ve köylüyü eksiksiz anlayabilmek için, kuşkusuz bu karmaşık bütünü her yönüyle bilmek lazımdır. Bu da ihtisaslaşmayı doğurmakta, hatta yeni disiplinlerin veya alt dalların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu cümle genel olarak bilimlerin gelişim çizgileri için doğru olduğu gibi, Türk Sosyal Bilimlerinin köyle ilgilenen dalları için de geçerlidir. Kısaca kırsal alanla ilgilenmenin kökenine doğ-

ru gidildikçe disiplinlerin sınırlarının belirsizleştiği, bugün kristalize olmuş noktaların geçmişte bulanık bir görünümde olduğu söylenebilir. Yani kırsal alan çalışmalarını her zaman bir disiplinin alt dalı içinde ele almak bu yönden olanaksızdır. Magnarella da aynı güçlüklerle karşılaşmış, özellikle sosyolojik ve antropolojik olarak ayırım yapmadan kırsal alan çalışmalarını ele almanın, bunların gelişimini görmek açısından uygun olduğuna işaret etmiştir. (Magnarella 1974: 145; Magnarella-Türkdoğan 1976: 263) Bu makalede de bu yaklaşım kullanılacaktır.

Buraya kadar söylenenlere ilave olarak, kırsal alanın neresi olduğuna, teknik anlamda bu terimle ne kastedildiğine bir miktar değinmek faydalı olacaktır. Çünkü, kırsal alanın anlamı ve sınırları ile bu konuda yapılan çalışmaların neler olduğu arasında yakın bir ilişki vardır. Ayrıca konunun diğer bir bakış açısına göre taşıdığı problemlere, tasnif güçlüklerine böylece başka bir boyutta işaret edilmiş olacaktır.

Kırsal Alanı Tanımlama ve Sınırlamadaki Güçlükler

Kırsal kavramını kesin bir ifade ile tanımlamak mümkün olmamakla beraber, hepimiz sözcüğün genel olarak ne anlama geldiğini biliriz. Herkes tarafından kabul edilebilecek bir tanım verilememesinin pek çok nedeni vardır. Bu güçlüklerden bazılarını ekonomik faaliyet türü, nüfus miktarı, çeşitli sosyal faktörler şeklinde maddeleyerek örnek olarak sunabiliriz. Kısaca bu noktalara değinince, kırsal alanı tanımlama ve sınırlamadaki güçlükler kendiliğinden açıklanmış olacaktır.

Önce "Kır" ve "Kırsal" başlığı altına acaba zirai faaliyetlerle beraber hangi tip meslekler girmelidir? diye düşünelim. Bazı yazarlar sadece zirai faaliyet gruplarını bu başlık altında toplarlar. Eğer ölçü bu olursa, bir köy bakkalını kırsal grup içinde saymamak gerekir. Buna karşılık bu köy bakkalı, mensubu olduğu küçük topluluğa rağmen, şehirlili mi sayılmalıdır? Tabiki hayır. Bu ve buna benzer pek çok örnek bu noktayı aydınlatmak için verilebilir. Ana fikir ise kırsal alanın sınırını, faaliyet türü kesinlikle çizememektedir, şeklinde olacaktır. İkinci olarak bir grubun veya bir yerleşme yerinin "kır" sayılması için ne kadar küçük olması, yahut bir yerin şehir sayılabilmesi için ne kadar büyük olması gerektiği noktasını ele alalım. Bu konuda da bir anlaşma olduğunu veya kesin bir sınır çizen kriterin geliştiğini söyleyemeyiz. Çeşitli ülkelerde 100 ila 40.000 arasında değişen kriterler kullanılmaktadır. (Tunçdilek-Tümertekin 1959: 4). Ayrıca idari ve bi-

limsel kriterler birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin 1924'te çıkan 442 sayılı köy kanunu 2000 sınırını koyarken, bilim adamları kır-kent ayrımında 10.000 sınırı etrafında toplanmakta, hatta bugün 20.000'i destekleyenler bulunmaktadır. (Tütengil 1975: 9)

Görüldüğü gibi kırsal alanın neresi olduğunu sosyal faktörler olmadan cevaplamak kolay olamamaktadır. Sosyal faktörler olarak da sosyal bilimler literatüründe uzun bir liste bulunmaktadır. Ferdinand Tönnies'in (1887) *Gemeinschaft ve Gesellschaft*, Emile Durkheim'in (1893) *Mekanik ve Organik Dayanışma*, Robert Redfield'in (1947) *Folk ve Şehir* şeklinde yaptığı ayrımlar bunlardan bazılarıdır. Ayrıca bu teklifler aşağıdaki örnekte olduğu gibi arkalarında bir dizi sosyal faktörü de sıralamaktadırlar.

	Köyde	Şehirde
Baskın sosyal ilişkiler	Akrabalık, mahallilik, komşuluk, arkadaşlık, paylaşım mesuliyetler, lider v.b.	Ticari değişim, rasyonel hesaplama, insanlaşma, resmi ve sınırlı mesuliyet
Zenginliğin temel karakteristikleri	Toprak	Para (1973: 13) v.b.

Görüldüğü gibi kırsal alanın tesbitinde bu tip kriterler daha doyurucudur. Hatta işaret ettiğimiz tüm özelliklerin kombinasyonundan oluşan kriterlerden hareketle ayırım yapıldığında daha da iyiye yaklaşılacaktır. Fakat bunları pratiğe indirmek o kadar kolay değildir. Üstelik bu tip tasniflerle yerleşme ünitelerini gruplayarak onları aktüel tutmak da son derece zordur. Hele tarihi perspektif içinde durum zaman zaman daha da güçleşebilir. Çünkü bir çok yerleşme kırsal kesimden kentsel geçerken, tersi olaylar da ortaya çıkacaktır. Sonuç olarak kır-kent ayrımı yapma konusundaki güçlükler aşıp, kırla ilgilenen sosyal bilim dalları belirlenen alan içinde kalan yerleşmelerle ilgilenecek olsa bile yerleşmelerin yukarıda işaret edilen aktif yapıları problem yaratacaktır. Yani bir yerleşme ünitesi uzun zamandır kır antropolojisinin ilgi alanıyken, kent antropolojisinin ilgi alanına girmesi veya bunun tersi olağandır diyebiliriz.

Ayrıca sosyal bilim mensubu olarak ilginç insan unsuru ve insan gruplaşmaları üzerinde yoğunlaştığına göre, başka bir noktadan

meseleye bakarsak, kırsal alan mensubu bir kişi şehire göç edince bunu nereye koymalıyız? Bu durumda olanlar kırsal alan çalışmalarının konusu mudur, yoksa kentsel çalışmaların konusu mudur? veya takip araştırması şeklinde düzenlenen, bir köyde oturanlarla, o köyden şehire göç etmiş olanları inceleyen bir çalışma nasıl tasnif edilmelidir? Bu bir kırsal alan araştırması mıdır, yoksa kentsel alan araştırması mıdır? şeklinde sıralayabileceğimiz soruları kolayca cevaplamak mümkün olmamaktadır. Görüldüğü gibi kırsal alan çalışmaları ele alındığında, ilk bakışta "konu" derli toplu bir başlık gibi görünmekle birlikte, bütünü bir parçası olan kırsal alanı en azından kolayca ayırmak, sınırlamak mümkün olmamaktadır. Buradaki temel sorun, yerleşmelerin sürekli dize (continuum) diyeceğimiz bir özelliğinden kaynaklanmaktadır ve kutupsal yaklaşımlar yapıya uygun düşmemektedir. Fakat konunun anlaşılmasında ve ele alınmasında kolaylık sağladığı için kutupsal yaklaşımlara sık sık baş vurulmaktadır. Sözü edilen sorunların evrensel olduğuna işaret ederek, Türkiye'deki kırsal alan çalışmalarıyla da ilgili olduğunu ekleyebiliriz. Böylece buraya kadar yapılan açıklamaları hatırla tutarak, ilerideki pek çok boşluğun daha bir hoşgörüle karşılanacağı inancıyla şimdi Türkiye'deki kırsal alan çalışmalarının gelişimine geçebiliriz.

Türkiye'de Kırsal Alan Çalışmalarının Gösterdiği Gelişim

Kuşkusuz konunun ele alınmasını mümkün kılacak temel kaynaklar, yapılmış olan çalışmalar ve bunları yapan kişilerdir. Bunlar da çok değişik açılardan değerlendirilebilir. En azından yalnız bibliyografik veya biyografik bir çalışma yapılabilir. Fakat biz burada bazı çalışmalara ve kişilere değinerek Türkiye'deki kırsal alana yönelik çalışmaları ve gelişimini bir kaç devre içinde ele almak istiyoruz. Hemen belirtilmesi gereken bir husus da, konunun Türkiye'de sosyal bilimin gelişim tarihi, eğitim tarihi, dış dünya ile ilişkilerin gelişimi, iç çekişmeler v.b. pek çok olaylar zinciriyle ilişkisi olduğudur. Bunların hepsini bir makalenin sınırları içinde kaplamak ise mümkün değildir. Bu yüzden mesele özetlenerek işleneceğinden, bu kısımda bazı eksiklerin, açıkların olacağını baştan kabul etmek yerinde olur.

Türkiye'de kırsal alanla ilgilenme, konunun sosyal bilim disiplinleri içinde yer alması ve bu konuda verilen uğraş, başladığı andan bugüne kadar kesintisiz devam etmektedir. Fakat bu bütünü üç devreye ayırarak bakmak, anlaşılması ve anlatılması açısından kolaylık sağlayacağı inancıyla meseleyi,

a) İlk Dönem (1945 ve öncesi, yani II. Dünya Savaşı ve öncesi)

b) 2. Dönem (1946-1960 devresi, II. Dünya Savaşı sonrası)

c) Yakın Dönem (1960 dan günümüze kadar olan devre, diye üçe ayırabiliriz. Kuşkusuz bu ayrımı değişik tarihler arasında düzenlemek, örneğin 10'ar yıllık devreler halindeki periyotlar içinde veya toplumu ve sosyal bilimlere etkileyen olayları nirengi noktası olarak kabul edip, çalışmayı ona göre bölümlenmek mümkündür. Fakat yaptığımız ayırımı, genel eğilimi yeteri kadar ortaya koyacağı düşüncesiyle, yukarıda belirlenen dönemleri gözden geçirmek istiyoruz.

a) *İlk Dönem:*

Köy ve köylüye yönelik çalışmalara ilk adımların bu dönemde atıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Kuşkusuz, fülen kırsal alana yönelik çalışmaların başlamasından önce belli bir birikim gerekmektedir. Bu birikimin tanzimatla beraber oluşmaya başladığı da bir gerçektir. (Sencer 1965: 225; Magnarella 1974: 146). Böylece Avrupa ile olan ilişkilerin artışı ve batılaşma hareketi önce edebiyat dünyasında kendini hissettirmiş, Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi yazarlar temele ilk taşları koyanlar olmuştur. (Magnarella 1974: 146). Daha sonra Türk Sosyal Bilim Dünyasında hâla etkisi hissedilen Ziya Gökalp'in öncülüğünde Durkheim'in ve Prens Sabahattin tarafından Le Play'in görüşleri yerleştirilmiştir.

Gökalp, Durkheim'in kurumlarını ve terimlerini kendine özgü sosyo-kültürel ve tarihi bir perspektif içinde kullanarak medeniyet ve kültür üzerinde yaptığı ayırımı dikkat çekerek, daha çok teorik sosyolojinin temellerini güçlendirmiştir. 1915 de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde ilk defa Sosyoloji kürsüsünü kurmuş ve sosyoloji derslerinin verilmesini gerçekleştirmiştir (Kırın 1971: 9; Kongar 1982: 35).

Le Play'in sosyo-politik kurumlarının Türkiye'de tanıtıcısı olan Prens Sabahattin monografik çalışmalara dayanan bu ekolün sözcüsü olmasına rağmen, teorik yaklaşımlar seviyesinden öteye gitmemiştir. Benimsediği ve benimsettiği Le Play ekolünün temel aracı olan monografileri hiç bir zaman kullanmamıştır. Türk sosyal bilimlerinin temellerinin böyle teorik bir yapı geleneği içinde atılması ampirik çalışmalara yönelik uğraşları frenleyici bir rol oynamıştır. Dolayısıyla teorik düzeyden öte kırsal alanla ilgilenme, ancak Cumhuriyet döneminden sonra gerçekleşebilmiştir. Sonuçta hem Gökalp'i benimseyenler, hem de

Le Play'den Mehmet Ali Şevki ve Selahattin Demirkan gibi etkilenenler (Türkdoğan 1977: 534; Beyazıt-Sencer-Sencer-Yücel-Sey 1971: 9) Türkiye köylüsü ve köy kültürü, Türk dili, etnolojisi ve folkloruyla ilgilenmişlerdir. 1930-1940 larda il ve ilçelerdeki Halk evleri tarafından bu tür çalışmaların bir kısmı yayınlanmıştır (Magnarella 1974: 147). Bu dönemde önemli etnografik çalışmalarıyla katkı yapan Hamit Zübeyr Koşay, Abdülkadir İnan ve Mehmet Halit Bayrı gibi bilim adamlarını da burada belirtmek gerekir (Magnarella-Türkdoğan 1976: 265). Dönemin son yıllarında dikkat çekici bir şekilde sosyal felsefe etkisinden sıyrılan köy araştırması örneklerini üniversite mensupları vermişlerdir. Böylece önemli bir aşama kaydedilmiştir. Berkes (1942) ve Boran'ın (1945) çalışmaları bunlar arasındadır. Ayrıca üniversitelerin bu konuda yaptığı katkının 1934 lardan itibaren başladığını, Sadri Aran'ın 1934-1937 yılları arasında gerçekleştirdiği ve 1938 de Yüksek Ziraat Enstitüsü tarafından yayınlanan Evedik Köyü monografisini de ilk çalışma örneği olarak burada hatırlatmak faydalı olacaktır.

Sonuç olarak Türkiye'de kırsal alanla ilgilenme, güvenilir ve bilimsel olarak kabul görececek az sayıdaki araştırma örnekleriyle de olsa 1945'lerde belli bir seviyeye erişmiştir denilebilir.

b) 2. Dönem:

II. Dünya savaşı sonrası köy sosyolojisi ve antropolojisinin özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde atılım yaptığı bir dönemdir. Türkiye'de de bu devrenin özel bir önem taşıdığını, genel olarak sosyal bilimlerin, özel olarak köy sosyoloji ve antropolojisinin bu dönemde modern araştırma metodlarını kullanarak, halen değerini muhafaza eden pek çok araştırmanın gerçekleştirildiğini vurgulayarak belirtmeliyiz. Bir çok yerli ve yabancı bilim adamının Türk köyü ve köylüsü ile ilgilendiğini, Türk köy kültürünün tesbitine çalıştığını rahatça söyleyebiliriz, bu alandaki çalışmaların amatörler yerine profesyonellecece ele alındığını ifade etmeliyiz. Bu devre içinde yapılan çalışmalara örnek olarak kuşkusuz çok uzun bir liste, bibliyografya ve biyografiler vermek mümkündür. Fakat bir kaç örnek ile yetinmek zorunda olduğumuzu belirterek, kısaca şunlara değinelim.

Fındıkoğlu ve Rüsow'un, kökü biraz daha öncelere dayanan Türk folklor ve etnografyası konusundaki derleyici girişimleri ve bazı kırsal alan araştırmaları (Folklor ve Etnografya Kılavuzu 1949),

Hilmi Ziya Ülken ve arkadaşlarının "Karataş Köyü" (1950) ve diğer köy monografileri,

İbrahim Yasa'nın Hasanoğlan (1955) ve Sindel (1960) köylerindeki çalışmaları,

Tütengil'in "İhsaniye (1954) ve Keçiller (1956)" Köy incelemesi,

Paul Stirling'in Kayseri'nin Elbaşı ve Sakaltutan köylerinde yaptığı sosyal antropolojik çalışması (1965),

Nermin Erdentuğ'un Elazığ'da 1952-53 de yaptığı Hal Köyü (1956), 1954-55 de yaptığı Sün Köyü (1959) etnolojik araştırması,

Orhan Acıpayamı'nın Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü (1974),

Mümtaz Turhan'ın Kültür Değişmeleri (1969), bu devredeki gelişmelerin en güzel kanıtlarıdır. Bu dönemin çalışmalarına toptan olarak baktığımız zaman, makale seviyesinden kitap kapsamına erişildiğini, Türkiye'nin her yöresindeki köyle ilgilenilmeye başlandığını, çalışma süresinin uzadığını, kaplanan konu boşluklarının genişlediğini ve verilerin sunulduğu açıdan kantitatif yapının arzulanan yöre haline gelme eğilimi gösterdiğini güvenle söyleyebiliriz.

c) Yakın Dönem:

Kuşkusuz köy çalışmaları kesintiye uğramadan 1960 ve sonrasında da devam etmiştir. Araştırma ve köye yönelik çalışmaları yürütenler hem daha önce adını verdiğimiz sosyolog ve antropologlar, hem de gruba yeni katılan veya çalışmalarlarıyla katkı yapan diğer bilim adamlarıdır.

Bu dönemin özellikleri olarak, kırsal alanın öneminin daha iyi kavrandığını, araştırmacı potansiyelin arttığını, köyle ilgili yapılan araştırma ve yayınların dikkat çekici boyutlara geldiğini söyleyerek, karakterize edebiliriz. Beeley'in köysel Türkiye Bibliyografyasında (1969) ve Ergil'in izahlı Bibliyografya türündeki eserinde (1971) kapladıkları yayınları yıllara göre yüzdeler haline getirirsek, 1960'lardan sonra ulaşılan gelişme hızını kantitatif olarak görmüş oluruz. Ayrıca her iki eserin de 1970'ten sonra yapılmış ve yayınlanmış çalışmaları kapsamadığı düşünülürse, son dönemde erişilen düzey daha bir anlam kazanmış olacaktır.

Bu arada yayınlanmadığı için bibliyografyalara yansımamış olan profesörlük taktim tezleri, doçentlik, doktora ve lisans tezleri gibi ça-

Köyle İlgili Yayınlar

	1945 ve öncesi	1946-1959 arası	1960 ve sonrası
Beeley (1969) N: 1099	20.2	36.6	43.2
Ergil (1971) N: 106	12.2	32.1	55.7

İşmaların da bulunduğunu, bu çalışmalar arasında da köyle ilgili önemli miktarda veri mevcut olduğunu buraya not edebiliriz. Örneğin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji bölümünde yapılmış, yayınlanmamış lisans tez çalışmaları bunlara iyi bir örnektir. (Akkayan 1979 b). Konuyla ilgili diğer eğitim ve öğretim birimlerinde de aynı tür birikim söz konusudur.

Şimdi bu devreye ait bir kaç örnek vererek, 1960 sonrasında ait çalışmalara kısaca değinelim.

Rezzan Şahinkaya'nın 1959-60 yıllarında yapılan Konya, Kayseri, Çankırı, Eskişehir ve Yozgat illeri köylerini kapsayan "Orta Anadolu Köylerinde Aile Strüktürü (1966) adlı çalışması,

Tanyol'un Elifoğlu (1965) Peşke Binamlısı (1961),

Eröz'ün Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük-Türkmen Köyleri adlı Ege, İç Anadolu ve Akdeniz sahillerinde 6 aşiret ve 10 kadar köy ve kazaklar üzerindeki çalışması (1967) ile köy isimleri üzerindeki incelemesi (1974),

Devlet Plânlama Teşkilatı'ndan bir ekip tarafından yapılan Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri (1970) ve Orman Köylerinin Sosyo Ekonomik Durumu (1971) adlı eserler bu dönemin çalışmalarına bir kaç örnektir. Ayrıca Serim Timur'un Türkiye'de Aile Yapısı çalışmasının (1972) kırsal alanla ilgili bulguları, Güçbilmez'in Yenimahalle ve Kayadibi karşılaştırmalı köy araştırması (1972), Özer Özankaya'nın Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür'ü (1971) Orhan Türkoğan'ın Beşikdüzü ve Dursunbey Bölge Monografileri (1966) ve diğer çalışmaları, Yasa'nın Yirmibeş yıl sonra Hasanoğlan Köyü (1969), Erdentug'un çeşitli makaleler ve kitaplarıyla Türk Köy kültürünü genelleme eğilimlerinden (1977) söz ederek, Saran'ın çalışmalarıyla (1974-1983) birlikte kırsal alana yönelik uğraşların zaman içindeki birikimle geldiği yeri ve konulardaki çeşitlenme ile ayrıntıyla

inme eğilimini göstermiş oluruz. Ulaşılan düzeyin diğer bir göstergesi ve işaret edilmesi gereken özelliği de araştırmaların karşılaştırmalı çalışmalar şekline dönüşmesi, hatta değişme boyutunu çeşitli şekillerde ortaya koyabilecek güvenilir bir yapıya bürünmesidir, diyebiliriz. Bunun yanında son dönemde ulaşılan seviyenin gerçek belgeleri ve yukarıda değinemediğimiz çalışmaların pek çokunun kaplandığı Tezcan (1969), Beeley (1969) ve Ergil'in (1971) hazırladığı bibliyografyalar temel başvurma kitabı olarak dönemin yapıları arasında yer almaktadır. Ayrıca Ziya Gökalp, Prenas Sabahattin, Hilmi Ziya Ülken, İbrahim Yasa, Niyazi Berkes, Nurettin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol, Cavit Orhan Tütengil ve Mübaccel Kıray'ın yer aldığı, Emre Kongar ve arkadaşlarının hazırladığı "Türk Toplum Bilimcileri I" adlı eserde (1982) ilk kapsamlı biyografik çalışma olup, bizim daha önce değindiğimiz kişiler hakkında ve konumuzla ilgili daha ayrıntılı bilgileri içerdiğini burada belirtmek faydalı olacaktır. Gene bu dönem içindeki önemli gelişmeler olarak niteliyeceğimiz kırsal alanla ilgili ders kitaplarının, araştırma metodlarıyla ilgili pek çok eserin yayımlandığını burada altını çizerek belirtebiliriz. Sözünü ettiğimiz bibliyografyalar, biyografiler ve bizim bizzat belirttiğimiz bilim adamları ve eserlerine toplu olarak baktığımız zaman, bunların hemen hemen hepsinin belli bir ortak özelliğe sahip olduklarını görmekteyiz. Bu kişilerin çoğu üniversitelere mensup bilim adamlarıdır. Yani köy ve köylüye yönelik bilimsel çalışmaların tamama yakın kısmının kaynağını üniversiteler oluşturmaktadır. Gerçekten Türkiye'de Sosyal Bilimler alanındaki araştırmacıların % 70 e yakın bir oranı üniversitelerde çalışmaktadır (Yurt-Sevil 1974:45). Bu noktadan hareketle kısaca üniversitelerimizdeki ilgili bölümlerden söz etmek, sanırım belli bir boşluğu dolduracaktır. Bu arada üniversitelerimiz dışında köyle ilgili diğer kurumlara da kısaca değinerek Türkiye'de köye yönelik çalışmaların gelişimine bir başka açıdan da bir miktar ışık tutmak mümkün olacaktır.

Üniversite ve Diğer Kuruluşlarda Köyle İlgilenen Birimler:

Üniversitelerimiz bünyesinde bulunan çeşitli fakülteler içinde Sosyoloji, Antropoloji, Ev Ekonomisi vb. diğer bölüm veya birimler kırsal alanla ilgilenmekte, teorik çalışmalar, araştırma faaliyetleri, planlama gibi uygulamaya yönelik yaklaşımlarla konuya katkıda bulunmaktadır. Bunlar arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İktisat Fakültesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya

Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Erzurum Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ile diğerlerinde sosyoloji bölümleri veya birimleri bulunmaktadır. Üniversitelerimizde Antropoloji eğitimi veren bölümlere baktığımız zaman, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Hacettepe Üniversitesinde Sosyal Antropoloji birimi bulunduğunu görmekteyiz. Antropoloji bölümlerinin azlığı, buradaki eleman sayısının azlığına da bir işarettir. Dolayısıyla Antropologlara nazaran kırsal sosyoloji ile ilgilenenler sayıca daha güçlü, bir sosyolog kadrosunun, bulunduğu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu kısa mukayese Türkiye'deki kırsal alan sosyolojisi ve kırsal alan antropolojisinin içinde bulunduğu durumu bir miktar değerlendirmemize yardımcı olmaktadır. Sosyal Antropoloji birimlerinin gelişmesi ile, sosyal antropoloji içinde yer alan kırsal antropoloji alanındaki çalışmaların gelişmesi arasında sıkı bir ilişki olduğu bir gerçektir. Sosyolojinin üniversitelerimize girmesi 20. yüzyılın ilk çeyreğinde olmuştur. Sosyal Antropolojinin ise kalıcı olarak bir birim hüviyetinde 1960 lardan sonra üniversitelerimize girdiğini görmekteyiz. Henüz ilk 25 yılını dahi doldurmamış olan bu genç üniteler arasından en eskileri olan Ankara ve İstanbul Üniversitelerindeki Sosyal Antropoloji anabilim dallarının kısaca gelişme çizgilerine burada değinmek yararlı olacaktır. Çünkü Antropolojinin tarihi gelişimi ve çalışma geleneği küçük gruplara yönelik olduğundan, ayrıntıya inen, mikro seviyede çalışarak sosyolojinin makro bakışından çok farklı bir yapısı nedeniyle bu dalın Türkiye'deki ilk temsilcilerini yetiştiren bu birimler olacaktır. Kısaca tanımak, faaliyetleri içinde yer alan kırsal alan antropolojisi boyutuna da anlamlı bir şekilde açıklık getirecektir.

Fiziki antropolog olan Örd. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu tarafından Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 1935 de açılmış olan Antropoloji Enstitüsü, 1946 da ismini "Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü" olarak değiştirmiş ise de, ders programındaki ağırlıklı fiziki antropoloji, prehistorya dersleri yanında etnolojinin daha iyi gelişme imkanı bulabilmesi için, Türk Üniversitelerinin ilk Etnoloji Doçenti olan Nermin Erdentuğ tarafından 1961 de müstakil bir kürsü haline getirilmiştir. Böylece fiziki antropoloji gibi biyolojik bir disiplinden farklı sosyal bir bilim dalı olan kürsü faaliyete geçmiştir. Önceleri haftada 2 saat Prof. Kansu'nun verdiği dersler dışında tüm dersleri üstlenmiş olan Erdentuğ'dan sonra Orhan Acıpayamlı,

Veyis Örneğin yetiştirerek kadroya girmeleriyle, birim yeni elemanlar kazanmıştır. Daha sonra Halk Bilim Etnolojiden ayrılmıştır. Halen Sosyal Antropoloji ve Halk Bilim olarak ayrı üniteler halinde çalışmakta, eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerini sürdürmektedirler (Kansu 1940, Erdentug 1981). Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalı faaliyetlerini 3 elemanla sürdürmektedir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü ise 1959'da Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın çabasıyla davet edilen Prof. Hart tarafından 1960 yılında kurulmuştur (Saran 1971, 1972 b). 1969 yılına kadar kürsü başkanlığına yürüten Hart'dan görevi devralan Prof. Saran, halen aynı ünitenin yöneticisi ve bölümün Hart tarafından çizilen araştırmacı geleneğinin takipçisidir. Halen Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalı faaliyetlerini 4 elemanla yürütmektedir. Her iki anabilim dalı Türk köyü ve köylüsünün çeşitli özelliklerini sergileyen, sahada bizzat toplanmış verilere sahiptir. Küçümsenemeyecek bir emek ürünü olan bu bilgilere zamanla yenilerinin ekleneceği de bir gerçektir. Ayrıca sözü edilen birimlerin ders programlarında köy antropolojisiyle ilgili dersler yer almaktadır. Kuşkusuz gelişme ve katkılarının artması ile, kadro ve imkanlar açısından sağlanacak olanaklar arasında yakın bir ilişki olduğu da unutulmamalıdır.

Türkiye'de kırsal alan araştırmaları ile ilgili diğer gelişmeler arasında Devlet Planlama Teşkilatı, Köy İşleri Bakanlığının kurulmasından da, burada söz edebiliriz. Bunlar da 1960 sonrası gelişmeler içinde yer almaktadır. Bu kuruluşlar, kırsal alanla ilgilenmeye daha etkili bir boyut kazandırmışlar, bazı araştırma ve köy envanter etüdleri gibi temel malzeme derleme çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Buna rağmen devletin bu konuda yeterli kadar yönlendirici etkisinin rasyonyonel işlediğinden söz edemiyorsak da, gene de merkezi bir kurum olarak, üniversitelerin ve henüz yok denecek düzeydeki diğer araştırma kurumlarının kooperasyonu ve koordinasyonunu sağlayıcı yaklaşımları gerçekleştirmesi gerekmektedir. Zira yukarıda sözünü ettiğimiz belli bir düzeye gelmiş olan kırsal alan ile ilgili sosyolojik ve antropolojik araştırma potansiyelinin çeşitli problemlerini çözmek, yönlendirmek ve kaynak yaratmak, bu kuruluşlar aracılığı ile pekala yapılabilir. Böyle bugüne kadar şahsi gayretler seviyesinde süren çalışmalar daha güçlü bir şekilde devam edebilir. Şimdi kısaca kırsal alan çalışmalarıyla ilgili bazı problem ve yapılmaması gerekenlere, önerilere değinebiliriz.

Sonuç ve Öneriler:

Her konuda olduğu gibi kırsal alan araştırmalarının gelişiminde de araştırmacı kadronun eğitim kalitesi, sayısı, araştırmaya duyulan ihtiyaç, araştırmaları destekleyen fonlar, güven veren, özendirici kurum ve kuruluşlar, ulaşılan seviyenin tartışılmaz göstergeleri durumdadırlar. Her ne kadar Türkiye'de 1960'tan sonra belli bir birikimin ürünü olan, genel olarak sosyal, özel olarak köy araştırma ve araştırmaları kendi çapında bir yere ulaşmışsa da, gelişmiş ülkelerle mukayese edildiği zaman durumlarının çok iç açıcı olduğu söylenemez (Türkdoğan 1977:9). Araştırma ve araştırmacılar hemen hemen her yönden pek çok problemle karşı karşıyadırlar. Bunlar içinden önemlileri maddeleyecek olursak, şu noktalara değinmemiz gerekir. Plancı, uygulayıcı ve karar mercilerinin başarılı olmasının temel unsuru araştırmadır. Bu kabul edildiği, benimsendiği ve uygulandığı ölçüde başarı kesindir. Fakat Türkiye'de her zaman, her sektörde ve tüm yöneticiler tarafından bu fikrin benimsendiğini söylemek mümkün değildir. Henüz yöneticiler araştırmadan nasıl faydalanacaklarını tam olarak bilmedikleri gibi, ihtiyaçlara cevap veren araştırma ürünleri de yeterli değildir. Bu yüzden yönetici ihtiyacı olan konuda güvenilir araştırma verilerine dayanmadan karar verme yeteneğini geliştirmekte, araştırmacı da kendine ihtiyaç duyulmadığı için bir atılım yapamamaktadır. Bu da bir kısır döngüye yol açmakta, hatasız karar alma şansı düşerken, araştırmaya dayalı güvenilir bilgi birikimi yavaş olmakta, ihtiyaca cevap verecek tarzda olması gerekirken, bu gerçekleşmemekte, bilgiler aktüel olmayanca talep azalmakta, kısaca araştırmaya duyulan ihtiyaç kamçılanmamaktadır. Bu yapı da en açık şekilde kendini araştırma fonlarına ayrılan miktarla belli etmektedir. Gerçekten araştırma mali imkanlarla yakından ilgilidir. Yeterli fon olmadan güvenilir araştırma düzeyini tutturmak sözden öte gidemez. Üstelik araştırmacının kendine has kuralları olduğu, klasik idari zihniyetle başarılı sonuçlar alınmayacağı da hatırdan çıkarılmamalıdır. Mali ve idari yönden bu temel ortam oluşturulduğu zaman, hem yetiştirilecek yeni elemanlar, hem de yetişmiş olan araştırmacıların daha da gelişmesi söylenebilir. Bu da kısaca güvenilir ve ihtiyaca cevap veren gerçek araştırma demektir. Söz konusu ortamın Türkiye'de henüz gerçekleştiğini söylemekse mümkün değildir.

Bunların yanında yapılmış araştırmaların ticari boyutu olmadıkça yayınlanmaları, sonuçların en azından ilgili çevrelere yeterince duyurulma imkanları gerçekten problemidir. Köy ve köylüyle ilgili çalış-

maların ürünü olan verilerin derlendiği bir merkez de henüz yoktur. Bunun bir uzantısı olarak bu konuda aktüel bir bibliyografya ve haber organından da söz etmek olanaksızdır. Sonuçta kırsal alanla ilgili öncelikle ele alınması gereken konular ve problemler de henüz saptanamamıştır. Örneğin Türkiye için gerçekten gerekli olan sosyo-kültürel haritanın çıkarılması ve aktüel tutulması gibi pek çok konu ilgi beklemektedir. Bu tür girişimlerin pek çok yarar sağlayacağı da bir gerçektir. Halen Türkiye nüfusunun yarısından fazlası kırsal alanda yaşadığına göre konunun önemi ortadadır. Acıpayamlı'nın 1960 larda değindiği bu nokta (1962:164-165) halen maalesef bir gelişme kaydetmemiştir. Ayrıca kırsal alan araştırmalarıyla ilgili metodolojik problemleri çözecek ve belli bir standardizasyonu gerektiren yaklaşımlara ihtiyaç olduğu da bir gerçektir. Bütün bu gibi problemler zamana bağlı olarak çözülebilecektir. Fakat zamanın kısılmasında 1970 yılında toplanmış olan "Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi" (1971:253) adlı konferansın genel bildirisinin son maddesinde yer alan "Sosyal Araştırmalar Kurumunun" kurulması yattığını bir defa daha vurgulayabiliriz. Böylece bu kuruluş içinde yer alacak kırsal alan ünitesiyle bir çok problemin çözümü daha kolay gerçekleşecektir diyerek sözü noktalayabiliriz.

BİBLİYOGRAFYA

- Acıpayamlı, Orhan: 1962 Türkiye Etnolojisine Ait Bazı Meseleler, *Anatolia*, VI-1961-1962
- . 1974 *Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanımların Etnolojik Etüdü*, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Akkayan, Taylan: 1979 a *Göç ve Değişme*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi
- . 1979 b İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Kürsüsü Tez Çalışmaları ve Tezlere Ait Bibliyografya (1964-76), *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*, 3. Sayı, İstanbul
- Adan, Sadri: 1938 *Evedik Köyü, Bir Köy Monografisi*, Yüksek Ziraat Enstitüsü
- Beeley, Brian: 1969 *Rural Turkey: A Bibliographic Introduction*, Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş.

- Berkes, Niyazi: 1942 *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ankara.
- Beyazıt, M. Sencer, M. Sencer, O. Yücel, A. Sey, Y.: 1971 *Türkiye'de Köy Sorunu ve Bir Köy Araştırmasının İlkeleri*, İstanbul, Montaj Matbaası.
- Boran, Behice: 1945 *Toplumsal Yapı Araştırmaları, (İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki)* Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Erdentuğ, Nermin: 1956 *Hal köyünün Etnolojik Tetkiki*, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- . 1959 *Sün Köyünün Etnolojik Tetkiki*, Ankara, Ayyıldız Matbaası.
- Erdentuğ, Nermin: 1977 *Sosyal Adet ve Gelenekler*, Ankara: Gündüz Matbaacılık
- . Etnoloji Kürsüsünde Öğretim ve Araştırma Açısından Gelişme (Tarihçe), *Antropoloji*, Sayı 10, Ankara
- Ergil, Gül: 1971 *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Rapor II*, İstanbul Milli Eğitim Basımevi
- Eroz, Mehmet: 1967 Türk Köy sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri, *Türkiye Harası ve İçtimat Araştırmalar Dergisi*, Sayı 18, İstanbul.
- . 1974 Doğu Anadolu Köy Adları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Sorunları* (Erzurum 22-25 Ekim 1973), Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi
- Eserpek, Altan: 1949 *Folklor ve Etnografya Kılavuzu*, İstanbul, Berksoy Matbaası.
- Güçbilmez, Erdoğan: 1972 *Yenimahalle ve Kayadibi, Karşılaştırmalı bir Köy Araştırması*, Ankara, Sevinç Matbaası
- Jones, Gun: 1973 *Rural Life*, London, Longman Group Limited.
- Kansu, Şevket Aziz: 1940 *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*, İstanbul Maarif Matbaası
- Kıray, Mübeccel: 1971 Sosyal Değişme ve Sosyal Bilimler, *Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi*, Ankara, Doğu Matbaacılık Ltd. Şirketi.

- Kongar, Emre: 1982 *Türk Toplum Bilimcileri 1*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Magnarella, Paul J.: 1974 Türkiye'de Sosyal Antropoloji, Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Semineri (Erzurum, 22-25 Ekim 1973) Erzurum, Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Magnarella, Paul J., Türkoğan, Orhan: 1976 The Development of Turkish Social Anthropology, *Current Anthropology*, Vol. 17, No: 2, June.
- Ozankaya, Özer: 1971 *Köyde Toplumun Yapı ve Siyasal Kültür*, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Sencer, Muzaffer: 1965 Türkiye'de Köye Yönelme Hareketleri, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 17-18 İstanbul.
- Saran, Nephan: 1971 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji Bölümü Araştırma Faaliyetleri, *Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişimi*, Ankara, Doğuş Matbaacılık Ltd. Şti.
- . 1972 a Antropoloji ve Kolları, *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi* 1, İstanbul.
- . 1972 b Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü, *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi*, 1, İstanbul.
- . 1974 Antropoloji ve Köy Toplumlari, *Sosyoloji Konferansları*, 12. kitap, İst.
- . 1983 *Köylerimiz*, İstanbul (Basılmakta)
- Stirling, Paul: 1965 *Turkish Village*, London, Weidenfeld and Nicolson.
- Şahinkaya, Rezzan: 1966 *Orta Anadolu Köylerinde Aile Strüktürü*, Ankara
- Ülken, Hilmi Ziya Kösemihal, Nurettin Şazi, Tanyol, Cahit: 195a Karataş Köyü Monografisi, *Sosyoloji Dergisi* No: 6, İstanbul.
- Tanyol, Cahit: 1961 Peşke Binanlı Köyü, *Sosyoloji Dergisi*, sayı 16, İstanbul.
- . 1965 Elifoğlu Köyü, *Sosyoloji Dergisi*, sayı: 17-18, İstanbul.
- Tezcan, Mahmut: 1969 *Türk Sosyoloji Bibliyografyası, 1928-1968*, Ankara.

- Timur, Serim:** 1972 *Türkiye'de Aile Yapısı*, Ankara: Doğu Matbaacılık Ltd. Şti.
- Tugaç, Ahmet, Yurt, İbrahim, Ergil, Gül, Sevil, T. Hüseyin:** 1970 *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması*, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Tunçdilek, Necdet, Timertekin, Erol:** 1959 *Türkiye Nüfusu*, İstanbul, İstanbul Matbaası
- Tunçdilek, Necdet:** 1964 *Bozemiç Köyü*, İstanbul, Baha Matbaası
- Turhan, Mümtaz:** 1969 *Kültür Değişmeleri*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi
- Türkdoğan, Orhan:** 1966 *Beşikdüzü ve Dursunbey Bölge Monografileri, Karşılaştırmalı Sosyal Araştırmalar*, Erzurum, Çoğaltma
- . 1977 *Çağdaş Türk Sosyolojisi, Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Ankara, Güneş Matbaacılık.
- . 1978 *Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişimi* Ankara, Doğu Matbaacılık Ltd. Şti.
- Tütengil, Cavit Orhan:** 1954 *İhsaniye Köyü İncelemesi, Sosyoloji Dergisi*, No: 9, İstanbul
- . 1956 *Keçiller Köyü İncelemesi, Sosyoloji Dergisi*, No: 10-11, İstanbul
- . 1975 *Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, İstanbul, Gerçek Yayınları.
- Yasa, İbrahim:** 1955 *Hasanoğlan Köyü*, Ankara Doğu Matbaacılık Ltd. Şti.
- . 1960 *Sindel Köyü* Ankara, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti.
- . 1969 *Yürümbey Yılı Sonra Hasanoğlan Köyü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yurt, İbrahim, Ergil, Gül, Sevil, T. Hüseyin:** 1971 *Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Yurt, İbrahim, Sevil, T. Hüseyin:** 1974 *Sosyal Alanlarda Türkiye'nin Araştırma Potansiyeli ve Sorunları* Ankara, DPT.
- Zimmerman, Carle C.:** 1964 *Yeni Sosyoloji Dersleri*, İstanbul, Fakülteler Matbaası.

